

EÖTVÖS LÓRÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
MŰVÉSZETELMÉLETI ÉS MÉDIAKUTATÁSI INTÉZET
FILMTUDOMÁNY TANSZÉK

CSODALÁMPA

című filmetűd

munkanaplója

Készítette:

Nikli Károly

Mozgóképkultúra és médiaismeret
tanártovábbképzés szak, esti tagozat, 2. évfolyam

2010.01.20.

1. Konceptió

A filmem rövid szinopszisa a következő volt:

„Egy tehetséges fiatal feltalálótól ellopják a találmányát, egy energiatakarékos csodalámpa szabadalmi leírását, s ráadásul kirúgják az állásából. Csalódását fokozza, hogy az árulja el, akiben megbízott.”

A koncepció szerint egy jellemző szituációt akartam megmutatni. Azt, hogy a tehetség, az újító szándék hogyan bukik meg a kisszerűség emelte akadályokon. Ráadásul a főhős sem áll a helyzet magaslatán: tehetséges, de határozatlan, gyámoltalan lúzer.

Felmerül a kérdés: miért érdekel engem ez a téma? A magyarázat rendkívül egyszerű: velem ez az eset megtörtént. No, persze nem pontosan így, ahogyan a szinopszisban áll. Az én „találmányom” csak egy újítás volt. Nem lopták el, de a közvetlen főnököm felajánlotta, hogy támogatja az újítás révbe jutását, ha a sikeren és a díjon megosztozunk, és adunk belőle a nagyfőnöknek is. Nem is rúgtak ki az állásomból, csak éppen nem lett semmi az újításból. Én mondtam vissza az egész kezdeményezést. Túlságosan önérzetes voltam? Lehet. Mindenesetre mély nyomokat hagyott bennem a dolog, és azóta még érzékenyebb vagyok az ilyen, és ehhez hasonló történetekre.

A fenti eseményen túl más is motivált. Nagyon sok hatvanas évekbeli magyar filmet láttam. Kedvelem a magyar filmtörténet e korszakát (is). Ezekben a filmekben vissza-visszatérő elem az egyén és a társadalom konfliktusa. Gyakori téma, hogy a tehetséges, a valami újat akaró fiatalember falakba ütközik: a tunyaság, a kisszerűség, az irigység, a kapzsiság, a rosszakarat falaiba. Gondoljunk csak a következő filmekre: *Megszállottak* (Makk Károly, 1961), *Nehéz emberek* (Kovács András, 1964), *Szentjános fejevétele* (Novák Márk, 1966), *Falak* (Kovács András, 1967), *Szemüvegesek* (Simó Sándor, 1969), és így tovább. Bevallom, ezek az alkotások nagy hatással voltak rám. Olyannyira, hogy amikor elkezdtem gondolkodni azon, hogy milyen témát válasszak a filmemhez, viszonylag hamar eljutottam a felismeréshez: valami hatvanas évekbeli utánérzést akarok forgatni. Ez a hangulat nyilván átment a forgatókönyvbe is, mert amikor a tehetséges dramaturgom (Kúsz Kata) elolvasta a történetet, azt mondta: neki megvannak a fejében a film képei, és azok egyértelműen fekete-fehér képek. A filmem végül nem lett fekete-fehér, de a megfelelő hangulatot talán sikerült belecsempésznem.

2. A megvalósítás során hozott fontosabb döntések magyarázata

Az első forgatókönyvi kezdemény után még hat verzió született. Ráadásul az ún. végső, 7. verziót sem pontosan úgy forgattam le, ahogyan az meg van írva. Forgatás közben is jöttek új ötletek. Nézzük sorban, hogy a történet lényeges pontjain miért volt szükség változtatásra, és miért éppen úgy döntöttem, ahogyan döntöttem?

Az első forgatókönyvek szerint a történet még úgy szólt, hogy miután a főhős lebukik a főnökénél a titkos kísérletekkel, egy kocsmában borba fojtja bánatát. Ott találkozik „barátjával”, aki felajánlja segítségét: egy ismerősének műhelyében együtt folytathatják a kísérleteket. A kocsmai jelenetet, illetve az ottani hosszú párbeszédet teljes egészében kihagytam a végső verzióból. Beláttam, hogy ez így túl bonyolult, és a film túlságosan verbális lesz.

Bármit mond is témavezető tanárom és a dramaturgom: nem vagyok én egy „kemény magyar legény, aki nem hajlandó megfogadni egyetlen tanácsot sem”. Igenis hajlandó vagyok, csak nem mindig tudok a javaslatokkal mit kezdeni. Félretéve a tréfát: volt olyan időszaka a forgatókönyvírásnak, amikor tényleg megfogadtam a tanácsadók ötleteit, mert beláttam, hogy az eredeti formában valóban nagyon verbális, nagyon kifejtős, és túlságosan szájbarágós az írásom. Muszáj képszerűbbé, filmszerűbbé tenni a filmemet.

A cél érdekében elhagytam, illetve két mondatra redukáltam a feltaláló és a főnök hosszú párbeszédét. Ugyanezen okból kihúztam a teljes kocsmai jelenetet. A feltaláló és „barátja” folyosói beszélgetését is lerövidítettem. A dramaturgom javaslatára előrehoztam a sikeres kísérletet a második jelenetbe, így nincs feleslegesen elhúzva a „feltalálás” folyamata. Beszúrtam viszont egy új jelenetet, a dokumentáció és a prototípus ellopásának jelenetét, ami tisztán képi megoldás. A folytathatóság érdekében a feltalálónak meg kell tudnia, hogy ellopták a találmányát. Erre azonban nem találtam az eredetnél jobb ötletet, így maradt az eredeti koncepció, hogy egy újságcikkből értesül a megdöbbentő tényről. A forgatókönyvben még meglévő 9. jelenetet (a főhős megdöbben az üres fiók látványától) forgatás közben húztam ki a filmből. A szituáció túlmagyarázása lett volna.

A film végére írtam egy hatásosnak szánt jelenetet: a kamera átfordul a távolodó vonatról az állomás falára. Ott egy árva villanykörte himbálódzik két szál vezetéken, mintegy ellenpontjaként a „csodalámpának”. Le is forgattam ezt a jelenetet, de vágáskor hezitálni kezdtem. Lehet, hogy így kissé erőltetett szembeállításnak látszik a dolog? Azután mégis bekerült a jelenet a végső verzióba.

3. Önreflexív elemzés a munka egészéről

A munka során szembesülnöm kellett azzal a ténnyel, hogy nagyon az elején járok filmes tanulmányaimnak, és sokára – vagy inkább soha nem – lesz belőlem igazi művészfilmet alkotó, nagy rendező. Tekintve, hogy igazából nem is ez a fő életcélom, nem sújtott le különösebben a felismerés. Egy elérhetőbb célt tűztem ki magam elé: érthető filmet készíteni. Úgy gondolom, ez többé-kevésbé sikerült.

A formanyelvi elemek egy részét jól alkalmaztam a filmben. Az alapvető plánokat, szemszögeket, gépállásokat, gépmozgásokat, beállításokat képes vagyok használni.

A képkomponáló elemek (keret, a figyelem fókusza, egyensúly, vízszintes képosztás, függőleges képosztás, mélységi terek, vonalak, fényfoltok, árnyékfoltok, színfoltok) alkalmazása már nehezebben ment, de még elfogadhatóan.

A különböző objektívok kínálta mélységélességgel még nem tudtam igazán mit kezdeni. Ehhez több gyakorlatra van szükségem.

A világítási megoldásaim kezdetlegesek. Ennek oka kettős. Egyrészt nem vagyok gyakorlott a világítási megoldásokban, másrészt nem állt rendelkezésemre professzionális világítástechnika.

A hang alkalmazása ugyancsak gyengeségeim közé tartozik. A főcím alá tett zene talán rendben van, de a történet közben elhelyezett, illetve a vége-főcím alatt futó zenékben már nem vagyok biztos.

A folyamatos filmtér megteremtésére tett kísérleteimmel sem vagyok teljesen elégedett. Általában figyelni tudtam a „szent tengely” átlépésének tilalmára. Általában, de nem mindig. A folyosói párbeszéd beállítás-ellenbeállítás típusú felvételeit azért nem tudtam felhasználni a film végső verziójában, mert elvitettem a nézésirányokat. A záró jelenetben pedig kissé kuszára sikerült a tér, és ezen vágáskor már nem tudtam változtatni, mert a rendelkezésre álló nyersanyag nem tette ezt lehetővé.

A folyamatos filmidő, az időugrás vagy az idősűrítés megteremtése közepesen sikerült. Nem tettem kísérletet a múlt, vagy a jövő megjelenítésére.

A filmem tempója és ritmusa számomra megfelelőnek tűnik. Ez azonban nem sokat jelent, mert a tempó és a ritmus megfelelősége a néző egyéni beállítottságától nagymértékben függ.

Számomra például megfelelő egy 50-es 60-as évekbeli film tempója, egy mai tinédzser számára túl lassú.

Megmutattam a filmet tanítványaimnak. Nekik – a filmes ízlésünk eltérése ellenére – tetszett. Annál is inkább, mert a kezdetektől bevontam őket a filmem készítésének folyamatába. Így azonban nem maradtak kívülállók, elfogultak lettek az alkotással szemben.

Ugyanez volt a helyzet a családommal.

Megmutattam hát az opust az általam vezetett felnőtt filmklub tagjainak is. Itt már kaptam kritikai észrevételeket is:

- ✓ A lámpadobozok dobálásának jelenete nem érzékelteti kellően az idő múlását.
- ✓ A lopás-jelenet alá valamilyen krimiknél használt aláfestő zene kellene.
- ✓ A vége-főcím alatti zene nem illik a film befejezésének borús hangulatához.

Az első észrevételt elfogadtam, megoldásként összekötöttem a dobálást a főhős újra és újra megérkezésének képeivel. Meglehet, hogy ez olcsó megoldás, de szerintem így már érezhető az idő múlása.

A második megjegyzéssel is egyetértettem, ezért a lopási jelent alá beillesztettem egy zenét (de nem a klasszikus krimis muzsikát).

A harmadik kifogást nem fogadtam el. Két okból sem. Igaz, hogy a vége-főcím alatti zene túlságosan andalító a szomorú befejezéshez képest, de a vészjósló szélzúgással együtt éppen azt fejezi ki, amit akarok. Másrészt a főhős jelleme is megengedi ezt a záró muzsikát. Optimista típus: úgy gondolja, hogy itt ugyan nem tudott megfelelően érvényesülni, de sebj, ez majd máskor, másutt sikerül neki.

Összegezve a tapasztalatokat: a filmem finoman szólva sem lett hibátlan. Úgy gondolom azonban, hogy nem ez a lényeg. Nagyon értékes tapasztalatokat szereztem a készítése közben. Ráéreztem arra – amit már eddig is sejtettem –, hogy a filmkészítés nagyon érdekes, kreatív munka. Ráadásul csapatmunka, annak minden kínjával és örömeivel. Amikor a „stábornak” megköszöntem a munkát, szinte mindannyian ugyanúgy reagáltak: „Ugyan már! Ez nem is munka volt, hanem nagyszerű szórakozás.” Azt hiszem, a filmkészítésnek ezt az örömét át tudom majd adni tanítványaimnak. Már pedig – véleményem szerint – ez a lényeg.